

# Språkval och vägval – en valfråga 2011?

Julkaistu 30. marraskuuta 2010. Kirjoittanut Åsa Palviainen.

*Kirjoittaja pohtii artikkelissaan ruotsin valinnaisuutta vaalikysymyksenä Hufvudstadsbladets uutisointia analysoimalla.*

Sedan det andra inhemska språket (svenska i finska skolor och finska i svenska skolor) blev ett obligatoriskt ämne i samband med grundskolereformen 1968, har obligatoriets vara eller icke vara diskuterats fram och tillbaka. Men sällan har svenskan som obligatoriskt ämne för finskspråkiga hängt så löst som nu.

Det finns en ny aspekt i hela diskussionen kring svenskans framtid och det är hur politiker ställer sig till frågan. Ännu i riksdagsvalet 2007 var alla politiska partier överens om att Finland fortsatt skall vara ett officiellt tvåspråkigt land, och att svenskan skall fortsätta vara ett obligatoriskt ämne i skolan. Endast Sannfinländarna uttryckte en annan åsikt rörande svenskan som skolämne.

Under 2010 har däremot ett antal händelser inträffat och antal politiska utspel gjorts, som alla är delar i en slags händelsekedja. Måhända är det en upptrappning inför det stundande riksdagsvalet 2011?

Händelsekedjan med politiska utspel beskrivs i denna artikel speglad genom en dagstidnings – Hufvudstadsbladets – rapportering under juni till oktober 2010. För att sätta händelserna i ett större perspektiv, är det också viktigt att ta hänsyn till att politiker verkar i ett samhälle under ständig förändring. Det finns således olika skeenden i samhället som har påverkat – och påverkar – den politiska arenan.

## Opinion i Finland

I en opinionsundersökning från 1998 om svenskans ställning i Finland där 967 finländare deltog, instämde 70 % helt eller delvis i *Jag tycker att svenska är en väsentlig del av det finländska samhället* och 73 % i *Jag tycker att det är skada om svenska språket och kulturen skulle dö ut i Finland* (Taloustutkimus 2008). Tio år senare, 2008, följdes undersökningen upp med 1 012 deltagande finländare. De motsvarande andelarna som instämde i påståendena var då 74 % respektive 72 %. En något lägre andel, 52 % år 1998 och 50 % år 2008, instämde i *Jag tycker att undervisningen i svenska också i fortsättningen borde vara obligatorisk* (Taloustutkimus 2008).

Av dessa siffror kan man dra åtminstone två slutsatser: För det första, inställningen till svenskan har inte förändrats påtagligt över tid, fram till 2008. För det andra, även om man är positiv till att svenskan är en del av det finländska samhället, betyder inte det nödvändigtvis att man tycker att

alla finska skolbarn borde läsa svenska i skolan.

## Från tidningsinsändare till sociala medier

Tidigare har det främst varit offentliga debattörer och opinionsbildare som syns och hörts i media vad gäller obligatoriet att läsa svenska i skolan. Individerna har också utnyttjat möjligheter att skriva insändare i tidningar, vars publiceringar avgjorts av en redaktör. I och med att möjligheterna att uttrycka sig i sociala medier (på internet) under senare år har ökat explosionsartat, har den enskilde individens röst tagit större plats. På internet har man möjlighet att uttrycka sig anonymt vilket kan innebära att inlägg i språkdebatten kan bli mer eller mindre sakliga. När ordet har blivit fritt på ett helt annat sätt än tidigare, är det svårare att avgöra vem eller vilka som gör sina röster hörda, och hur representativa dessa är.

## Universitetsstudenters synvinkel

I en enkätundersökning utförd vid Jyväskylä universitet 2007, som sedan upprepades 2010, deltog totalt 1 591 finskspråkiga studenter (Palviainen & Jauhojärvi-Koskelo 2009). Det fanns klara skillnader i inställningar till svenskans betydelse mellan de två årgångarna studenter. År 2006/2007 svarade 70 % att de skulle ha läst svenska även om det inte varit obligatoriskt i skolan och 63 % ville läsa svenska för att arbetsgivare efterfrågar svenskkunskaper. Tre år senare hade dessa andelar sjunkit till 58 % respektive 46 %.

De som besvarade enkäten i första omgången skrev studentexamen då den fortfarande var obligatorisk (t.o.m. år 2004) medan hälften av de studenter som svarade på enkäten tre år senare hade haft möjlighet att välja bort svenskan (fr.o.m. 2005). I den senare gruppen hade trots detta 95 % valt att skriva svenskan.

Eftersom nästan alla som deltog hade skrivit svenskan i studentexamen, kan förändringarna över tid i svarsmönster inte förklaras utifrån om man skrivit svenskan eller inte. Däremot är det troligt att studenterna påverkats av den mediala diskussionen som uppstod i samband med studentexamensreformen. Att provet i svenska blev frivilligt och valfritt, kan ha gett studenterna signaler om att även samhället ser svenskan som en frivillig och utbytbar del.

Det finns också två delvis motsägande strömningar som ligger i tiden: Å ena sidan har engelskan en unik status och roll och ses som ett globalt lingua franca (Leppänen, Nikula & Kääntä 2008). Man anser att man klarar sig med engelska, även i en nordisk kontext. Å andra sidan har röster höjts från t.ex. näringslivshåll (se vidare nedan) för kunskaper i andra språk som t.ex. ryska och franska. Svenskan hamnar enligt båda dessa synvinklar i skymundan vilket i sin tur kan ha påverkat studenternas förändrade syn.

## Individens rätt till val versus samhällsbehov

Språkdebatten just nu handlar i hög grad om individens rätt, dvs. elevens rätt, att välja vilket/vilka språk han eller hon skall läsa i skolan. Detta innebär inte nödvändigtvis att man inte skall kunna läsa svenska – inte ens de starkaste motståndarna till obligatorisk svenska anser detta – utan att man skall kunna välja andra språk. Redan idag kan man frivilligt läsa olika språk i skolan, men utbudet varierar i olika kommuner. Det är också få elever som numera utnyttjar

denna möjlighet att läsa extra språk (Opettaja 2009, Statsrådets berättelse 2009 s. 62). Denna trend syns också i andra delar av Europa (se t.ex. Skolinspektionen 2010, Godsland 2010).

En tanke bakom att det andra inhemska språket blev obligatoriskt i samband med grundskolereformen 1968, var att alla finländska elever skulle få en likvärdig utbildning och att eleverna skulle förberedas för det tvåspråkiga samhället och dess behov. För vissa statliga och kommunala tjänster finns språkrav (såväl finska som svenska) som syftar till att trygga det som bestäms i grundlagen, dvs. att såväl svenskspråkiga som finskspråkiga har rätt till likvärdig service på sitt modersmål. Alla finländska elever och studenter förbereds således inför att kunna söka statliga tjänster. Men i samhället finns också andra behov, vilket har lyfts fram särskilt under året som gått.

## **Några månader av politiska utspel**

I det följande redogörs för språkpolitiska händelser från juni till oktober 2010, så som de förmedlats genom en dagstidning. Källan är Hufvudstadsbladet, vilken är Finlands största svenskspråkiga dagstidning. I denna tidning är svenskans roll och ställning ett vanligt förekommande ämne för nyhetsartiklar, debattinlägg och insändare. Även om syftet inte här i första hand är mediekritiskt eller argumenatationsanalytiskt, är det viktigt att ha i åtanke att nyhetsrapportering alltid filtreras.

## **Juni 2010 – nya och motstridiga budskap**

I Hufvudstadsbladet den 2 juni 2010 kunde man på ett och samma tidningsuppslag läsa om tre nyheter som alla behandlade svenskans situation. Den första nyhetsartikeln berättade att arbetsgruppen som funderat över framtidens timfördelning i skolan kommit fram till att man istället för att börja läsa svenska i finska skolor i årskurs sju borde börja i årskurs sex.

Intill denna artikel fanns en notis med rubriken ”EK vill slopa obligatorisk svenska”. Där noterades att organisationen Finlands näringsliv EK gjort en undersökning bland arbetsgivare om vilka språkkunskaper som efterfrågas. Resultaten som lyftes fram var att efterfrågan på svenskkunskaper minskat från sextiofem procent år 2005 till femtio procent år 2009, samt att efterfrågan på kunskaper i ryska år 2009 ökat och låg nära trettio procent. Budskapet i rapporten var att näringslivet behöver andra språkkunskaper än bara engelska och svenska och att svenska inte borde vara ett obligatoriskt skolämne.

I en annan notis i samma tidningsupplaga, konstateras sedan att representanter för just näringslivet, samma vecka, skapat en understödsförening för nationalspråken där man skall arbeta för att svenskan fortsatt skall må bra i Finland. Bakom initiativet stod bl.a. Martti Ahtisaari, Paavo Lipponen och Högsta förvaltningsdomstolens ordförande Pekka Hallberg.

Kanske var dessa blandade budskap symptomatiska för vad som komma skulle en vecka senare på Samlingspartiets partikongress i Jyväskylä (HBL 14.6.2010). På partistämman förkastades motionen ”Avveckla svenskans ställning som nationalspråk” med god marginal. Därför var det något överraskande att motionen ”Ersätt tvångssvenskan med ett annat språk”, framlagd av Riihimäkis ungdomssektion, strax efter godkändes.

Situationen blev förvirrad eftersom besluten är motsägelsefulla: Partiet måste alltså driva frågan om ett frivilliggörande av svenskan samtidigt som man ska vidmakthålla svenskans ställning.

Enligt Hufvudstadsbladets rapportering uttryckte undervisningsminister Henna Virkkunen (Saml), som starkt stöttat timfördelningsarbetsgruppens förslag att tidigarelägga starten med svenska ett år, sitt stöd för bevarandet av den obligatoriska svenskan. Det gjorde också partiledare Jyrki Katainen (Saml) och den då nytillträdde statsministern Mari Kiviniemi (C).

## **September 2010 – ”Svenskans ställning är för stark”**

I september månads nyhetsrapportering kom just Mari Kiviniemi (C) att spela en central roll. Tillsammans med de andra centerministrarna rapporterades hon målmedvetet ha arbetat för att Karleby skulle komma att tillhöra Uleåborgsområdet i den statliga regionförvaltningsreformen. Bland annat hade den finskspråkiga personalen i Uleåborg fortbildats i svenska för att uppfylla språkraven som ställs för tjänstemän.

Justitiekanslern och riksdagens grundlagsutskott fann dock att Vasa bättre skulle förverkliga de språkliga rättigheterna och Centern förlorade den långdragna tvisten. Detta fick näringsminister Mauri Pekkarinen (C) att utbrista att ”svenskans ställning är för stark” och att ”det är dags att diskutera de språkliga privilegierna” (HBL 8.9.2010). Kiviniemi i sin tur sade att hon ”som alltid har försvarat tvångssvenska inte längre har några argument kvar” (HBL 9.9.2010). Hon efterlyste vidare en nytolkning av grundlagen.

Dagen därpå fick Kiviniemis och Pekkarinens uttalanden mothugg (HBL 10.9.2010). Ville Niinistö (De gröna) menade att en statsminister inte ska säga att hon vill ha en nytolkning av grundlagen och SDP-riksdagsgruppens ordförande Eero Heinäluoma menade att Centern gjort en språkfråga av något som egentligen handlar om regionalpolitik.

En vecka senare tog Kiviniemi ytterligare ett initiativ då hon föreslog att man i östra Finland som experiment borde få välja ryska i stället för svenska (HBL 20.9.2010). Replikerna lät inte vänta på sig. Ulla-Maj Wideroos (SFP) menade att man mycket väl kan införa ryska, men undrade varför det skulle ske på bekostnad av svenska. Virkkunen (Saml) tog också avstånd från förslaget och påpekade att svenskkunskaper är krav för att få söka vissa statliga tjänster och att det finns en risk att elever i östra Finland då skulle kunna hamna i en sämre situation inför vidare studier och karriärval.

## **Oktober 2010 – språkval en valfråga?**

I slutet av september varnade partiledare Stefan Wallin (SFP) för ödesval och krävde att varje parti borde sätta ned foten och utfärda sin deklaration om partiets syn på svenskans framtid (HBL 30.9.2010). Wallin satte alltså ord på vad många nog redan tänkt, befarat eller hoppats på: Den obligatoriska svenskan kunde för första gången sedan debatterna kring grundskolereformen 1968 på allvar bli en valfråga.

Partiledare Jutta Urpilainen (SDP) replikerade att hon inte alls önskar att svenskan blir en valfråga och gick till stark attack mot Kiviniemis och Centerns höstliga utspel (HBL 3.10.2010).

Hon menade att Kiviniemis förslag om att slopa den obligatoriska svenskan, eller att byta ut den mot ryska, går stick i stäv med beslutet under Centerns partikongress under sommaren att förbinda sig till tvåspråkigheten.

Urpilainen gjorde klart att SDP:s ståndpunkt är att svenskan skall fortsätta vara ett obligatoriskt ämne i skolan och ett par veckor senare upprepade hon budskapet: ”Svenskundervisningen måste utvecklas, inte avvecklas” (HBL 30.10.2010). Även om Urpilainen själv säger att svenskan inte borde bli en valfråga, kan man kanske därför omformulera det så, att SDP:s valfråga i själva verket kan komma att bli att hålla fast vid svenskan.

I början av oktober rapporteras också från De grönas delegationsmöte att man röstat igenom att den obligatoriska undervisningen i det andra inhemska språket skall behållas (HBL 4.10.2010). Samtidigt godkände man skrivningen ”att det ska vara möjligt att frångå obligatoriet då det är motiverat, till exempel vid östgränsen”. De gröna ville också avskaffa det i dag obligatoriska språkprovet i andra inhemska språket i högskoleexamen. Man menade att kravet på individuella tjänstemäns språkliga kunskaper borde minska, medan enheter skulle få högre krav på sig att förverkliga svenskspråkigas språkliga rättigheter. Budskapet från De gröna är dubbeltydigt och kan tolkas som en vilja att både äta kakan och ha den kvar. Kanske kan man locka olika typer av väljare med ett sådant budskap?

Att språkval blir en valfråga bekräftades av att Centern några dagar senare röstade ner undervisningsminister Henna Virkkunens (Saml) förslag till ny timfördelning där bl.a. ett års tidigareläggning av svenskstudierna i finska skolor ingick (8.10.2010). I stället önskade man skjuta upp reformen till efter riksdagsvalet. Eftersom statsministerpartiet sa nej, kan någon reform sannolikt heller inte genomföras före valet. Frågan är exakt *vad* det är som Centern vill avvakta. I skrivande stund har de inte formulerat ännu vad de skall gå till val med.

## **Att vara eller att inte vara – det är frågan**

I och med de många ställningstaganden som gjorts av politiker och politiska partier under sommaren och hösten 2010 står det ganska klart att svenskan som obligatoriskt skolämne blir en valfråga 2011.

Debatten kring den obligatoriska svenskans framtid har under detta år varit intensivare än på många år. Det är ännu några månader kvar till valet, så utspelens tid är säkerligen heller inte förbi.

Att plocka bort en tegelsten i det sammanhängande system som det finländska utbildningssystemet utgör, kan få oanade konsekvenser för samhällsbygget i stort. Ingen kan egentligen förutsäga vad som t.ex. skulle hända med förverkligandet av språkliga rättigheter som bestäms i grundlagen och specificeras i språklagen, om svenskan blev ett frivilligt skolämne. I förlängningen skulle detta kunna innebära svårigheter att upprätthålla finskans och svenskans jämställda status i grundlagen. Kommer något politiskt parti, och dess väljare, fatta ett beslut som i förlängningen kan utmana grundlagen? Om några månader vet vi.

Åsa Palviainen är FD, docent och lektor i svenska vid institutionen för språk vid Jyväskylä universitet.

## Källor:

Elinkeinoelämän keskusliitto 2010: *Työelämässä tarvitaan yhä useampia kieliä*. EK:n henkilöstö- ja koulutustiedustelu 2009. [Tillgänglig 1 november 2010]

[http://www.ek.fi/www/fi/yrityskyselyt/henkilosto\\_ja\\_koulutustiedustelu.php?we\\_objectID=11548](http://www.ek.fi/www/fi/yrityskyselyt/henkilosto_ja_koulutustiedustelu.php?we_objectID=11548)

Godsland, S. 2010: Monolingual England. The Crisis in Foreign Language Enrollments from Elementary Schools through College. *Hispania* 93.1(2010): 113-118.

Leppänen, S., Nikula T. & Kääntä, L. (red.) 2008: *Kolmas kotimainen. Lähikuvia englannin käytöstä Suomessa*. Helsinki: SKS.

Opettaja (artikel) 2009: "Kielitaito on myös humanistista pääomaa. Kielivaranto rapautuu". Opettaja 5/2009, s. 32-33.

Palviainen, Å. & Jauhojärvi-Koskelo, C. 2009: Svenska i arbetslivet? Nytt, behov och språkkrav ur universitetsstudentens synvinkel. Föredrag presenterat på AFinLas höstsymposium 12-13 november 2009.

Skolinspektionen 2010: Moderna språk. *Skolinspektionens rapport 2010:6*. Stockholm.

*Statsrådets berättelse om tillämpningen av språklagstiftningen 2009*. Helsingfors: Justitieministeriet. [Tillgänglig 1.11.2010] <http://www.om.fi/sv/Oikeapalsta/Haku/1236880953561>

Taloustutkimus 2008: Svenskans ställning i Finland. [Tillgänglig 3.11.2010] <http://www.magma.fi/magma-media/svenskans-staellning-i-finland-del-1>

Tidningsartiklar:

Hufvudstadsbladet 2.6.2010: "Etik och drama nya läroämnen", "EK vill slopa obligatorisk svenska" och "Svenskan fick ny finsk stödförening".

Hufvudstadsbladet 14.6.2010: "Jättebråk om skolsvenskan" och "Samlingspartiet röstade ned skolsvenskan".

Hufvudstadsbladet 8.9.2010: "'Svenskans ställning för stark'". [Tillgänglig 7.11.2010] <http://www.hbl.fi/text/inrikes/2010/9/20/d52101.php>

Hufvudstadsbladet 9.9.2010: "Kiviniemi saknar argument för svenskan". [Tillgänglig 7.11.2010] <http://www.hbl.fi/text/inrikes/2010/9/9/d51663.php>

Hufvudstadsbladet 10.9.2010: "'Centern har fått en bula i pannan'".

Hufvudstadsbladet 20.9.2010: "Ryska i stället för svenska". [Tillgänglig 7.11.2010] <http://www.hbl.fi/text/inrikes/2010/9/20/d52101.php>

Hufvudstadsbladet 20.9.2010: "Ryska i stället för svenska". [Tillgänglig 7.11.2010] <http://www.hbl.fi/text/inrikes/2010/9/20/d52101.php>

Hufvudstadsbladet 30.9.2010: "Wallin varnar för ödesval". [Tillgänglig 7.11.2010] <http://www.hbl.fi/text/inrikes/2010/9/30/d52501.php>

Hufvudstadsbladet 3.10.2010: "'Centern vill göra svenskan till valfråga'". [Tillgänglig 7.11.2010] <http://www.hbl.fi/text/inrikes/2010/10/3/w52633.php>

Hufvudstadsbladet 4.10.2010: "Gröna godkänner valbar svenska vid östgränsen". [Tillgänglig 7.11.2010] <http://www.hbl.fi/text/inrikes/2010/10/3/w52631.php>

Hufvudstadsbladet 4.10.2010: "Centern ratade timfördelning". [Tillgänglig 7.11.2010] <http://www.hbl.fi/text/inrikes/2010/10/8/w52913.php>

Hufvudstadsbladet 30.10.2010: "Kiviniemi uppskattar inte svenskan". [Tillgänglig 7.11.2010] <http://www.hbl.fi/text/inrikes/2010/10/30/w53860.php>